

ВЛАДЕТА ВУКОВИЋ

САВРЕМЕНА ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРАМА У ПОЕЗИЈИ ДУШАНА КОСТИЋА

У овом књижевнокритичком осврту о поезији Душана Костића, која окупља песме с мотивима апокалиптичних наслућивања садашњег зла, подвала и лажи, скоро до психолошких микрочињеница, набрао сам знатан број стихова песникових који, надам се, ваљано илуструју садашњу драму нашег народа. Занимљиво је како изразити лиричар, какав је Костић, открива и појмовно и садржајно маркетиншка “правдољубља” агресивне ратне и ратнохушкачке “етике”.

Укореееност нашег народа у плодну метохијску равницу показује антејску везу са родним тлом вековима, јер Косово и Метохија су јединствено тело и душа, природни амбијент од посебног историјског, географског и психолошког значаја за читаву нашу земљу. Голо одржавање националног бића српског народа везивало се за Косово и Метохију, многобројне средњовековне споменике, манастире, књиге, за потребе инстинктивног самоодржавања и чувања националне самобитности, а свака пора живљења у прошлости и садашњости испуњена је том нераскидивом везом трајања слободарства, позлаћених косовских кукурузишта и винородних брегова, зелених лугова и сребрних метохијских река и извора, опеваних и у поезији Душана Костића. Косово и Метохија се природно прожимају, етнички-идејно, историјско-географски недељиви, јер проистичу из енергетске садржине вековног памћења и постојања.

У поеми *Чарнојевићи* (1989) Костић пева о многобројним сеобам, грчевима у грлу прогнаника “с огорченом клетвом до неба и преко неба”, о Овидију чију тугу разуме, прикованог уз море сиње, да би прогрцао о доласцима и одласцима Чарнојевића на чијим су кућиштима седам слојева пепела.

Сржна песма у поеми, девета, обраћање је Али Бинаку из Зоговићеве поеме *Дошљаци* кога Костић пита:

“Ко коме сијече шуму,
 разорава воћњаке -
 реци, образа ти.
 Ко је заједничкој софри
 окренуо леђа на свиреп начин,
 и на мом димњаку роду,
 ко онда твоју убио птицу свету?”

У песми је крвави дажд, назире се нож, пред домаћим прагом курјаци коло воде, из древне постојбине да ли ће истећи као поток “коме су ток заковнули”. Мржња гонилаца траву сажиге, а лишће “хвата срам”.

У циклус *Насрџање блаџа* песник је унео неколико песама из претходних збирки које су инспирисане сеобама на Косову и Метохији, а тематски, идејно и по тоналитету усклађује се с поемом *Чарнојевџи*, подвлачећи, како каже аутор у напомени, “суморан тон стихова у осталим одељцима њихову горчину, њихов протест у име хуманитета и памети”. Злопоглеђе призивају и снују смрт, један једини мост разума и пријатељства је над неочекиваном провалијом, над погребним сандуком неко закива будућност, па ни Бистрице нису бистре од урвине и дивљине. Вапај је искрен када каже у *истиоименој песми* “колико блата у грлу док звечи ми Звечан / и хајком сустиже хајку”. У *Елеџији пријатељства* “пролеће ружно печурке зла дозива, подмуклост неба гмиже између кућа”.

У семантичком нуклеусу Костићеве поезије налазимо топониме унутрашњег емоционалног земљописа, као што су симболи одређене друштвене климе, али и обележајне ознаке личних унутрашњих немира, забринутости пред неизвесношћу човековог опстанка и живљења данас. Неке чворне психотеме произашле су из наше свакодневице с одређеном драмском тензијом. Те теме, уз многобројне варијације, носе основне костићевске психограме, иронично-сатиричне инвективе, живописно изречене опаске и размишљања, провенијенције црнохуморног. Корелативно стимулантне слике су упечатљиве, поникле из веродостојних солилоквија, јарке, запожарене. Убедљива је конотација аудиовизуелних сазвучја, које је изнедрила природа, али ту је и кобни знак пред знаком равнодушности и смрти, као отров у ваздуху, упечатљиви МЕМЕНТО над нашом судбином. Језгреним значењем, Костићева збирка песама конотира родољубље на сублиман начин, природно, органски, психолошки мотивисано, плени непосредношћу одвајајући читаоце лирским аутентичним доживљајима.

У збирци песама *Кошмар* (1995) Душан Костић се плодотворно тематски, по принципу концентричних кругова, надовезује на претходну *Почетак апокалипсе*, а која се, логично и мисаоно-осећајно, наслања на претходне књиге песама, као што су *Призив прашуме*,

Ако се наљуће њише, Сахара, Отајане лудила. У Кошмару, који има пет циклуса (*Кошмар*, *Балканска њиша*, *Димензија ријечи*, *Посебно језеро* и *Балада о стаблима*) преовлађују осећања стрепње, страха, неизвесности пред апокалиптичним виђењима ратног кошмара и хаоса, отуђења, мржње, пакости.

У једној од последњих збирки Костићевих *Позив на разговор*, и поред нескривених тонова радости, хедонистички интонираних у славу бујне вегетације херцеговског зеленила и хлорофила, духовне и душевне свежине, понека песма асоцира на већи број песама *Кошмара* или *Почейка апокалипсе*, као што су *Аеродром* (“ваља се лимена птица изнад дрвећа / ваздухом прочешљава брда”) и *Пјице сребрна, њице лимена*, али оне нису карактеристичне као неке од последњих његових збирки. Вечина збирки су позиви на разговор и размишљање о трајности човекољубивих порука, али и о неумитном хераклитовском протицању живота, пантеистички узнесеном треперењу природе, о тамним обрисима свакодневице, оживљима и ранама, смрти и забораву, небрзи и отуђењу. У том смислу су индикативни *Путокази*, где су “надгробници многи путокази пред тобом, око тебе”, као у песми *Посејено њије облак мрачни*: “Трују ме, а и ја трујем / док нам се неповрат ближи / пустињом осјећам тако”. У *Елеџији о нарцису*, као и у завршним стиховима последње песме *Ово њије сада чиним*, карактеристично је *credo* Костићевог песништва.

Пре него што сам завршио читање стихозбирке Душана Костића *Почейка апокалипсе* (1993), сетих се неких његових песама које су, по пелиновој горчини и критичком резу правдољубиве осуде нашем веку, биле лирске претходнице, па у неку руку су психолошки увод у књигу. Мислим превасходно на песму *Вијек несхваћљиве мржње*, а још више на песму *Ковачи апокалипсе* (“Са ласерима, са ласерима ће они / Заклињући се у суноврат, пред својим богом, чак и ракете одгурнуће можда као у бајци / учиниће их бабарогом”). У збирци *Призив њрашуме* песнику се привиђају пловећи мастодонти што “ћутљиво низ океан одмичу”, а ту је и змај од Широшине, спавају народи “док крај њих крај узглавља бешумно грана токсично неко биље / као да не послушкује понор који им граде”. Пита Аргуса над погребним сандуком у “који заливају будућност”, а у *Неимарима* да ли ће издржати мост над неочекиваном провалијом.

У збирци *Ако се наљуће њише* песник виспирно понире у преваре нашег времена прозирно откривајући коваче апокалипсе, стрепње савременика да ласерима неко не уништи свет громадном муњом смрти.

У *Сахари* песничка је реч о подлим преварама, црном и затвореном заробљенику града, сабласти тенкова, погледа из празнине неба, пева о симболичној пустињи с поузданим лирским сеизмографом да самосвојним медитативним искрама подстакне читаоце на лирска размишљања и низ асоцијација. У његовој поетској

оптици су девијантне појаве које жигоше реским кроки-потезима који прерастају у протесте и бунт против свесвеједности и равнодушности времена.

Сматрао сам за потребно да истакнем неке од битних Костићевих размишљања о апокалиптичном вишењу света и живота читав низ година пре него што се појавила збирка *Почейшак айокалийсе*. Стварни почетак песникових лирских контемплација о овој теми био је много раније као једна од опседантних тема разноврсне лирске клавијатуре. Збирка је тематски компактна, иако има у претходним збиркама наглашених тонова и слика апокалиптичних виђења, не само наслуђивања отуђења, грубих насртаја на човечност и надмоћ људскости, већ и визионарског у откривању жиле куцавице битних, егзистенцијалних проблема живота у нашем времену. Како је почео *Почейшак айокалийсе*? Севали су ножеви, свађе, па “људи почеше да се гледају преко мушице - нишана / отурају од себе разум”. *Маџла ђавоља* наговештава долазак ђавола. У *Часу којег нисмо жељели* поручује да су нашу песму запечатали пучњи, а у *Бившој браћи* види преобраћена лица. У песми *Они су шу преко брда* поручује да су они ту да “огласе твоју беспомоћност”. У *Сарајеву* “човјек није човјек него час паук, час огњени змај”. У *Погибшима* наслуђује како се “у подземљу разлажу ваше кости”. У циклусу *Блокаде* у истоименој песми Костић се обраћа Посејдону питајући га што му шаље конвоје на праг, “смета ти моје једро, душа моја”, па ту су и реминисценције о блокади и песми *Човек иде обалом* - очи су му упрте у нарогушена брда - гујишта. Какво море види песник? Оно је мргодно, пренаборано суморном слутњом, љутим дахом “што допире од удаљене флоте још невидљиве”. А лађа је “од немира лађа”. Морнари оклопаче очекују да “градове претворе у руине”. У завршним стиховима *Ноктурна* голема је песникова забринутост пред егзистенцијалном енигмом живота и смрти (“Страшнијег ноктурна не знам да је било”).

Почейшак айокалийсе по интуитивном наслуђивању зла и по инстинктивној осуди злурадости, његошевски казано “адског наслеђа”, више и дубље продире у свест читалаца но реторичке тираде социолошко-политичких огледа. Ако се узму у обзир читаве прегршти песама и стихова из претходних збирки које су наговештавале *Почейшак айокалийсе*, констатујемо да је постојао континуитет песникових размишљања о апокалиптичним виђењима нашега доба много раније. Према томе, Костић је не само лирски видеалац, пре многих песника, већ и откривалац зла које је пред нама и око нас, што је и знатна предност ове надахнуте збирке. Читав архипелаг навода више и илустративније доказује актуелност тематике апокалиптичних виђења у нашем времену и о нашој судбини данас и сутра но књижевнокритичке интерпретације појединих песама. Ту су најубедљивије опеване стрепње, анксиозност, страхови ни кри-

вих ни дужних југословенских савременика, а још више брзоплете а хитроноге коњице апокалипсе која се сручила на читав један народ. Стихови су са оштрим инвективама према свемоћницима којима “закон лежи у топузу”, а којима су важније њихове интересне политичко-економске сфере но људски животи. Збирка је у племенитом смислу речи ангажована против обезљуживања, поробљавања, злочинства, а и поред ангажованости, ништа не губи од уметничке вредности. Напротив, добија више у песничком трајању данас и убудуће, јер се за песника може ракићевски рећи: “Ја нисам прош’о кроз живота хуку / склопљених очију и скрштених руку”.

Песнички израз у овој збирци је крајње економичан, сведен на елементарно. Песничка експресија згуснута не трпи експликативност, а дескриптивни елементи се природно везују и уклапају у душевно стање песничко, најчешће прожето меланхолијом и реском резигнацијом. Дар запажања, проверен у ранијим његовим књигама прозе и поезије, и овдје је дошао до изражаја, уз креативно учешће психолошко-социолошких сагледавања слика и појава нашега времена. Све песме у збирци испеване су у верлибрстичкој техници.

Душан Костић се у овој збирци плодотворно надовезује на поменуте збирке уносећи неке нове тонове, али основна боја је сетна. Није оперважена, већ прожета тужним лирским размишљањима о ратном хаосу, о непрекидним трауматичним неизвесностима нашег кошмарног времена, а психолошко-естетски је посебно занимљива и за сутрашњицу. Подвукао бих ненаметљиве ноте актуелне свакидашњице које природно проистичу из *Кошмара* и посебно лепа места која треба памтити. Напомињем ту чињеницу с разлогом читајући многе збирке разних песника које нас често остављају равнодушним, јер су лишене медитативних сазвучја, топлих човекољубивих порука и ненаметљивих осећања. Дијалектичка веза ранијих Костићевих збирки и *Кошмара* не показује само њихову тематску блискост већ и *медийајивни лирски конјиниуи-шеић йеснишићва* коме даје свој особени печат препознатљив шире у југословенској поезији, српској и црногорској.

Кошмар изазива и огорчење емоција, гнева и код читалаца покреће јак психо-емотивни процес који траје до краја читања и после њега, наравно. *Кошмар* је збирка антологијска, човекољубиво племенито ангажована против онечовечења, антиилузионистичка, истинита, веродостојна фреска наших и песникових несаница, немира и стрепњи за сваки садашњи и будући дан и ноћ. Збирка је песничко оваплоћење апокалиптичних виђења и улива се у моћне токове наше савремене поезије, духовна упоришта естетских и етичких стремљења.

Наводим само неколико стихова из *Кошмара* који показују реска лирска размишљања о оним непријатељским догађајима којим ће се одиграти нешто касније. У *Посљедњој здравици* Костић каже: “Кад

откријемо - зашто нам то чините / биће прах, биће пепео преко многих наших прагова". Завршни стихови песме *Ево често љоворимо о смрти* гласе: "Дођите посматрачи да видите шта су учинили / ваши савјети и ваша потпора / ваша лажна добронамјерност". У песми *Зар оваква ноћ* пита се: "Реци ми, претамна сјенко, / шта хоћеш од нас / већ смо и онако опкољени свим неваљалствима - приморани / да баш овим ломивратом гмижемо док нас бичују". У *Кривој Дрини* оштро се жигошу бесрамни белосвјетски лажови којима ништа није свето, а у *Балканској љињи* наслућује се *љорнаго*. У песми *Пред излазак лимених љињица* предвиђа се бомбардовање. О *Превлаци* каже: "Један камени чвор залегао на крај мора... Напустиле га лађе, избјегавају га птице, / његово нарогушено ћутање никоме не весели очи".

Нашли би се још многи Костићеви стихови који *љредсљављају* догађаје који нам се дешавају.

Савремена јуђословенска драма била је а сада је једна од културних тема српске књижевности. Она ће бити у жижи најбитнијих проучавања и надахнућа наше књижевности у будућности (геноцид и бројна зверска убиства и у *љакленим љлановима нељријљиљља до љољљунољ униљљљња нашељ народа*). Не верујем да би било који наш писац могао да заобиђе ову тему о трагедији нашег народа. Сигуран сам да је наш песник интуитивно наслућивао тамне сенке апокалипсе и да ће и убудуће о овој тематици писати надахнуто.

Vladeta Vuković

MODERN YUGOSLAV DRAMA IN POETRY BY DUŠAN KOSTIĆ

Summary

This literary critique review of Dušan Kostić's poetry gives the analysis of his the most significant poems with motives of apocalyptic foreboding of contemporary evils.

It is pointed to the roots of our people in fertile Metohian plain, to Anteic link with native ground which is the symbol of preservation of national identity.

Dušan Kostić gave swing to all this in his poetry.

Analytical attention is directed to two books of Kostić's poetry: long poem *The Čarnojevićs* (1989) and collection of poems *Nightmare* (1995), but also to their connection, according to the principle of concentric circles, with preceding collections: *Beginning of Apocalypse*, *Appeal of Virgin Forest*, *If the Birds Get Angry*, *Sahara*, *Melting of Madness*. In these collections, according to the author, there is a *credo* of entire poet's poetry. Thematic closeness and meditative lyrical continuity give to this poetry a specific, recognizable signet.

In mentioned collections one can see contemporary Yugoslav drama as a cult theme to which Kostić approached with inspiration and with rare creative responsibility, intuitively anticipating the dark shadows of apocalypse overcasting our life spaces.